

До ювілею академіка Ісака Михайловича ТРАХТЕНБЕРГА

У листопаді 2013 року виповнилось 90 років з дня народження та 65 років наукової, педагогічної і громадської діяльності відомого вченого гігієніста, академіка НАМН України, члена-кореспондента Національної Академії наук України, заслуженого діяча науки та техніки, лауреата Державної премії, керівника лабораторії промислової токсикології та гігієни праці при використанні хімічних речовин ДУ “Інститут медицини праці НАМН України”, доктора медичних наук, професора Ісака Михайловича Трахтенберга.

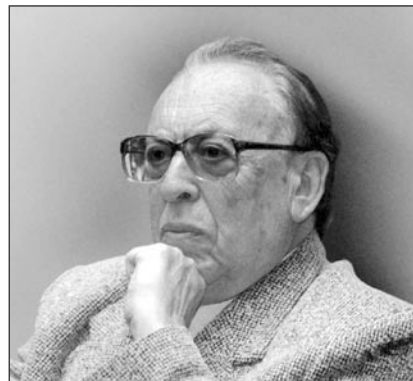
З ім'ям цього визначного дослідника пов'язана розробка низки загальних гігієнічних проблем охорони виробничого середовища та доквілля від хімічних забруднювачів, теорії їх гігієнічного нормування, обґрунтування принципів та методів експериментального вивчення потенційно небезпечних хімічних речовин.

Народився І.М. Трахтенберг 11 листопада 1923 року у м. Житомирі. Закінчивши з відзнакою у 1946 році Київський медичний інститут ім. О.О. Богомольця, вступає до аспірантури при кафедрі гігієни праці того ж інституту, в якому розпочинає дослідницьку та педагогічну діяльність під керівництвом відомого гігієніста, майбутнього академіка АМН СРСР Л.І. Медведя. Ставши одним із перших його учнів, Ісак Михайлович розвиває на кафедрі ідеї свого вчителя з питань токсикології ртутьорганічних пестицидів і гігієни праці під час роботи з ними в умовах сільськогосподарського виробництва. Узагальнення багаторічних результатів було покладено в основу докторської дисертації “Микромеркуриализм как гигиеническая проблема” (1964) і монографії “Хроническое действие ртути на организм” (1969).

І.М. Трахтенберг одним із перших вітчизняних гігієністів і токсикологів загострив увагу на потенційній небезпеці негативного впливу на організм людини нового небезпечного чинника — полімерів, які розпочали широко впроваджувати в промислове виробництво, будівництво і побут. Результатом плідної наукової роботи по цій проблемі стала колективна монографія за його редакцією “Токсикологическая оценка летучих веществ, выделяющихся из синтетических материалов”. Ісак Михайлович, працюючи на кафедрі гігієни праці медичного інституту, також проводить дослідження з питань фізіології розумової праці, вивчення механізму “сеченівського феномену”, взаємозв'язку втоми і відновлення. За підсумками проведених досліджень опубліковано ряд робіт у “Фізіологічному журналі”, “Бюлетені експериментальної біології і медицини”, у 1970 році в співавторстві з членом-кореспондентом АМН СРСР Г.Х. Шахбазяном вийшов з друку підручник “Гигиена умственного труда”, а у 1971 році — видана монографія “Гигиена умственного труда”.

Новий етап у науковій діяльності І.М. Трахтенберга розпочинається у 1972 році, коли він переходить на науково-дослідницьку роботу в Київський НДІ гігієни праці і профзахворювань МОЗ України (зараз — ДУ “Інститут медицини праці НАМН України”). Весь подальший науковий шлях вченого пов'язаний з цією відомою установою. Тут було організовано лабораторію промислової токсикології і гігієни праці при використанні хімічних речовин, яку очолив Ісак Михайлович. Колектив цієї лабораторії під його керівництвом вже понад 40 років успішно розробляє актуальні проблеми медицини праці, профілактичної токсикології, медичної екології.

В останні десятиріччя Трахтенберг І.М. велику увагу приділяв питанням загальної гігієни, передусім циркуляції токсикантів в об'єктах оточуючого середовища. Обравши в якості еталонних сполук важкі метали, він заклав основи розвитку медичної екології як базового елементу геогігієни. Результатом наукової діяльності І.М. Трахтенберга було видання циклу фундаментальних монографічних праць. Серед них наступні: “Методы изучения хронического действия химических и биологических загрязнителей” (1987), “Проблемы нормы в токсикологии: современные представления и методические

подходы, основные параметры и константы” (1978, 1991), “Химические факторы производственной среды и сердечно-сосудистая система” (1992), “Тяжелые металлы во внешней среде: гигиенические и экологические аспекты” (1995), “Гигиена труда и производственная санитария” (1997) та інші. Монографія “Ртуть и ее соединения в окружающей среде (гигиенические и экологические аспекты)”, яка підготовлена разом з М.М. Коршуном, здобула премію АМН України з профілактичної медицини за 1996 рік. За його участю видана монографія “Очерки физиологии и гигиены труда пожилого человека” (2007 р.), в якій розглядаються вікові аспекти геронгієни і профілактичної токсикології.

Як вченого, Ісака Михайловича вирізняє відчуття нового. Останнім часом він та його співробітники поряд з традиційними експериментальними дослідженнями проводять пошук і розробки альтернативних методів і тест-систем для вивчення токсичності ксенобіотиків, які є виправданими з економічної та етичної позицій. Ідея таких досліджень знайшла своє втілення в монографії “Лікарська токсикологія. Альтернативні методи і тест-системи”, що вийшла в світ за його редакцією 2008 року. Сьогодні в світі значна увага приділяється розвитку та впровадження нанотехнологій та застосування наноматеріалів Ісака Михайловича та його колектив успішно розпочали дослідження у новій галузі — нанотоксикології.

Велику увагу Ісака Михайловича приділяє проблемам екологічної безпеки, зокрема цьому присвячено ряд публікацій у наукових та науково-публіцистичних виданнях. За його редакцією вийшли друком два видання вибраних лекцій для науковців, лікарів та студентів “Профілактична токсикологія та медична екологія” (2010, 2011 рр.).

Наукові праці І.М. Трахтенберга надруковано у Німеччині, Швеції, Польщі, Китаї, Болгарії та включено до монографічного видання, учбово-методичних посібників і оглядів, які вийшли у світ під егідою Програми ООН з довкілля (ЮНЕП), Міжнародної програми хімічної безпеки (МПХБ) та Міжнародного реєстру потенційно токсичних хімічних речовин (МРПТХР). Загалом з загальних і окремих проблем токсикології, гігієни та медичної екології Трахтенбергом І.М. надруковано понад 500 робіт, з яких 25 монографії і керівництва.

Плідною стала діяльність І.М. Трахтенберга у галузі міжнародного співробітництва, зокрема з реалізації програми “Контроль небезпеки хімічних речовин для здоров'я людини та оточуючого середовища”. Він зробив вагомий вклад у розробку глосарія вибраних термінів з профілактичної токсикології.

Під керівництвом та при консультації І.М. Трахтенберга підготовлено більше 50 докторських і кандидатських дисертаційних робіт.

Свою щоденну наукову діяльність науковець постійно поєднує з активною громадською, науково-просвітницькою та науково-організаційною роботою. Він є членом низки проблемних комісій та редакційних колегій — “Журналу Академії медичних наук України”, журналів “Сучасні проблеми токсикології”, “Токсикологічний вісник”, “Довкілля та здоров'я” та інших.

Вченого відрізняє активна громадянська позиція. Вона знаходить відображення, зокрема в участі у роботі Українського наукового товариства гігієністів, членом Президії якого Ісака Михайлович є вже багато років. Принциповий, аргументований та конструктивний характер мають його виступи на сторінках преси з проблем розвитку науки і підготовки наукових кадрів, екологічної безпеки, охорони оточуючого середовища, з питань організації та удосконалення діяльності спеціалістів профілактичної медицини і охорони здоров'я загалом.

У одній із своїх публікацій “У науці треба створювати, а не руйнувати” Ісака Михайлович писав, що у нього було і є надзвичайно широке коло дружніх зв'язків: з художниками, артистами, скульпторами, діячами естради, письменниками і журналістами. Його завжди приваблювали люди мислячі, з прогресивними поглядами, він не цурався дисидентів, переслідуваних тоталітарним режимом. У свій час він побував у Парижі на відомому російському цвинтарі Сен Женев'єв де Буа, низько вклонився могилі відомого письменника-киянина Віктора Некрасова. І з ним дружив учений-токсиколог. Ісака Михайлович був також у дружніх стосунках і з Аркадієм Райкіним, Еліною Бистрицькою, неперевершеним Іваном Козловським, видатним польським кінорежисером Єжи Гофманом (дружиною якого була його сестра Валентина). Це коло друзів і знайомих підтримувало його нахил до літературної праці, що мала місце ще в роки юності вченого. Його мемуарні і публіцистичні твори — це спогади про пережите — далеке і близьке, це щирі роздуми вченого і просто людини-інтелектуала.

Окремо відзначають доброзичливість Ісака Михайловича — в його есе Ви не знайдете негативу. Він — носій ліберальної філософії, яка перемогла на Заході: добротою можна перемогти і виправити

негативне, що нас турбує сьогодні. І це притому, що Ісак Михайлович буває безкомпромісним. Коли обставини того вимагають, він виступить в перших рядах борців за справу, яку вважає правою.

І не дивно, що у вступному слові до мемуарного двотомника І.М. Трахтенберга “Остановиться, оглядеться. Воспоминания, раздумья, портреты”, що вийшла з друку до ювілейних свят, президент НАН України Б.Є. Патон відзначив: “...среди членов Академии по целеустремленности и типу просветительских публикаций в широкой печати, пропагандирующих приоритетные медико-биологические проблемы, профилактическую медицину, борьбу с лженаукой, он несомненно один из наиболее активных авторов”.

Заслуги вченого здобули глибоку повагу до нього широкої гігієнічної громадськості. Оточений колегами, науковцями, збагачений досвідом прожитих літ, ювіляр зустрічає своє 90-річчя активною працею, перспективними наробками, непохитним інтересом до життя в усіх його проявах.

Бажаємо шановному Ісаку Михайловичу Трахтенбергу доброго здоров'я, подальшого творчого натхнення, втілення у життя нових планів і задумів, успішної діяльності на благо профілактичної медицини та екології.